

"Гайда чимвище — в самісіньку позанебесну височінь!"

Як відомо, щедра українська земля подарувала свою живильну силу багатьом інтелектуальним самородкам світового виміру. Та однак імена деякого з них і досі, на превеликий жаль, залишаються прихованими від широкого загалу. Отож залишається хіба лишень дякувати долі, що навіть у таких умовах знаходяться окремі вітчизняні дослідники минувшини, цілком готові з головою поринути в запилені нетрі історичних архівів, аби заслужена читацька нагорода (чи, принаймні, хоча б увага) врешті-решт таки "знайшла свого героя".

Й саме до таких от відчайдухів цілком можна, напевне, віднести й популярного столичного журналіста Едуарда Шура, перу якого, зокрема, належать унікальні розвідки стосовно наукового й життєвого шляху славетних математиків ХХ сторіччя *Михайла Кравчука* та *Стефана Банаха*, одеського філософа *Йосипа Михневича* (предтечі слов'янського космізму), а також талановитої доньки українського народу *Олени Іванівни Казимирчак-Полонської*.

Отже, про неї якраз і піде мова в нашій сьогоднішній замальовці.

У далекому 1902 році неподалік древнього Володимир-Волинського у дворянській сім'ї Івана та Євгенії Полонських народилася симпатична, мрійлива й надивовижу, як виявилось, допитлива дівчинка, ім'я якій дали Оленка. Сталася ця подія 21 листопада, тобто саме в ту пору, коли Земля зазвичай потрапляє в епіцентр інтенсивних метеорних потоків. І, можливо, якраз краса й велич нічного зимового небосхилу і визначила долю майбутньої видатної зорезнавиці. Адже відомо, що, хоча ми й не пам'ятаємо подій раннього дитинства, враження від них все одно міцно закарбовуються в підсвідомості, стаючи невідомою спонукою наших вчинків навіть за кілька десятиріч потому.

У Селецькому палаці, який разом з частиною маєтку придбала сім'я Полонських, залишилася від попередніх власників і більша частина бібліотеки. А навкруги розкинувся прекрасний парк з рідкісними породами дерев та кущів, романтичними алеями та розмаїттям духмяних квітів. Неподалік верхнього будинку знаходився рукотворний пагорб правильної конічної форми з альтанкою. Тож у теплу пору року саме в цій альтанці Полонські залюбки неспішно пили ранковий чай, милуючися звідтіля пречудовими тутешніми краєвидами.

Оленчин тато Іван Михайлович закінчив свого часу Петербурзький університет. Тож не виключено, що саме він і прищепив донечці любов до точних наук й, зокрема, астрономії. Діти Полонських (а в Оленки була старша сестра Віра та молодший брат Євген) навчалися іноземних мов, гри на музичних інструментах та основ природознавства. Тим паче що величезна домашня бібліотека відкривала прекрасні можливості для додаткового воістину всеосяжного їх розвитку.

Здавалося, все йтиме, майже як у тому казковому сюжеті, проте спочатку гримнула перша світова, а трохи згодом докотилися сюди з півночі й буремні хвилі Жовтневої революції. Радянська влада, відібравши затишний маєток, вислала сім'ю Полонських до Луцька, де Олену було зараховано до приватної жіночої гімназії Г.М. Коленка. Й відтак, буквально за якихось півтора-два роки блискуче закінчивши її і отримавши атестат зрілості, вона (з урахуванням

складного матеріального становища) влаштується працювати до Луцького окружного суду.

Тим часом на початку 1920-х Волинь опиняється під владою Жечі Посполитої. Полонським повертається їхній напівзруйнований маєток, а для Олени люб'язно відчиняє свої двері ушлявлений Львівський університет імені короля Яна-Казимира (причому спершу філософський, а потім природничо-математичний його факультети). Саме тут, очевидно, й формується її остаточний духовний світогляд. Нескінченна зміна влади, кордонів та й, зрештою, самих навіть держав, безперечно, відклали свій глибокий відбиток в Оленчиній свідомості. Яким ідеалам варто служити; кого з кумирів наслідувати, а від кого — навпаки — ліпше триматися подалі? Навіщо, в ім'я чого дається людські життя? І що загалом у цьому швидкоплинному світі спроможне забезпечити нам усім справжній душевний спокій?!

І ось, не отримавши відповіді на безліч цих "чому?" шляхом раціонального мислення, юна філософиня одного пам'ятного ранку піднялася на дивовижний Селецький пагорб-курган і в молитовному пориві звернулася до небес. Адже їй здавалося, що цим тривожним молодечим сум'яттям, либонь, уже ніколи не знайдеться по-справжньому гідної розради. І раптом... чудесним чином змінилось геть усе довкола: дерева, кущі, вода в озері, чудернацькі хмаринки в небі. За якусь мить побачивши чудесне перетворення навколишнього світу, відчувши всю красу землі, вона зрозуміла — це Його відповідь, Його присутність. Тоді ж, у момент Богоявлення, Олена приймає рішення: віднині всі її наукові дослідження будуть присвячені доведенню справедливості Божого буття "через премудру будову світу"!

Тим часом, у вересні 1923-го її делегують на І з'їзд РСХР (Російського студентського християнського руху) до моравського міста Пшерів. Річ у тім, що саме в Чехії була на ту пору зосереджена чи не вся тодішня гуманітарна еліта російської еміграції — на чолі з колишнім професором Київського політехнічного інституту, відомим релігійним мислителем *Сергієм Булгаковим*.

Причому буквально ж таки найперша зустріч з Сергієм Миколайовичем справила на Олену справді-таки приго-

Олена Іванівна Казимирчак-Полонська (1902 — 1992 рр.)

ломшливе й незабутнє враження. Будучи людиною потужного інтелекту, глибокої віри та високих моральних цінностей, протоіерей Булгаков став для юної допитливої студентки ніби живим наглядним втіленням близьких їй ідеалів служіння Господу. Тож, відчувши в Олені споріднену християнську душу, отець Сергій милостиво благословляє її на подвижницькі заняття наукою й — більш того — стає її духовним наставником до кінця своїх земних днів.

Після успішного закінчення львівської "alma mater" **О. Полонська** залишається протягом деякого часу працювати тут же таки при кафедрі астрономії. А 1930 року на запрошення професора **Міхала Каминського** перебирається до Варшави, де її попервах влаштовують на посаду асистента університетської обсерваторії. Тут нашу молододослідницю чи не найбільше зацікавили вельми загадкові комети Вольфа і Галлея. А відтак стає вже, либонь, і сповна зрозумілим її бажання щодо вибору теми для майбутньої кандидатської дисертації — "планетоцентричний рух комет" (тобто тут, вочевидь, ідеться про малі тіла, захоплені у навколосонячну круговерт завдяки силі тяжіння наших визнаних планетарних велетнів: Юпітера, Сатурна, Урана, Нептуна).

Невдовзі після здобуття першого свого вченого ступеня життєва доля зводить її з польським іхтіологом (але, судячи з прізвища — лемківського походження) **Леонам Казимирчаком**. І причому не в останню чергу обох їх, як виявляється, об'єднують певні життєві перспективи, напряду пов'язані з рідним Сельцем: зокрема, Олена мріє побудувати тут станцію спостережень за небесними об'єктами, а Леон цілком присвятити себе вивченню рибної фауни в місцевому озері-ставку та інших волинських водоймах. Тож незабаром молодята одружуються, а ще за рік у них народжується син Сергій, названий так на честь сімейного духовного наставника — отця **С.М.Булгакова**.

Привітне й завжди відкрите до нагальних нужд і потреб народу молоде подружжя одразу ж завоювало щирю прихильність сельчан. Тож ніяких ворожих дій — навіть із приходом у тутешні краї нової радянської влади — вони йому не чинили. Але, оскільки націленою у височінь романтичною Оленчиною душею назавжди вже заволоділи комети, то вона (звісно, не без туги) покидає обжите батьківське обійстя, погодившись прийняти посаду заввідділу у Львівському астрономічному інституті.

...Проте мирне блакитне небо знову надовго затягується зловісними чорно-кривавими хмарами: на порозі — друга світова війна!

Наприкінці червня 1941 року після серії руйнівних бомбардувань гітлерівські війська увірвалися на територію України. Почалися роки страшного воєнного лихоліття, які стали черговим випробуванням на міцність духу для всієї родини **Полонських**, особливо ж коли у повсталій Варшаві загубилися й зeszли кудись у безвість спочатку Оленина матір, а потім і чоловік. Відтак, не втрачаючи надії, **Олена Казимирчак-Полонська** вирушає на їхні пошуки. Тільки глибока віра і пристрасне слово допомагає жінці уникнути розстрілу, коли, залишаючи Сергійка по декілька днів майже напризволяще, вона раз за разом прочісує усі тамтешні концентраційні табори в пошуках зниклої рідні. Й нарешті їй таки вдається дізнатися про долю Леона, якого на той час встигли вже перевезти на примусові роботи до австрійських каменоломень.

У квітні 1945 року Олена разом з благополучно знайденою матір'ю та сином добирається до Праги. І, оскільки радянське військове консульство оголосило про швидке добровільне повернення всіх охочих на Батьківщину, **О.І. Полонська** приймає рішення скористатися цією можливістю, зазначивши у відповідних документах: "*Я прагну саме в*

СРСР, аби все своє подальше життя покласти на служіння Православній церкві, вітчизні, науці та молоді!". Розчулений таким патріотичним записом офіцер, окрім надання візи і квитка на поїзд, пообіцяв згодом всіляко допомогти в цьому і Олениному чоловікові. Та, як-то кажуть, не судилося: **Леон Казимирчак** так і не зміг зрештою отримати дозволу на в'їзд до Союзу, тож ця лиховісна війна розлучила їх, як виявилося, таки вже на віки вічні...

З 1945 року **О.І. Полонська** починає працювати в Херсонському педінституті: спочатку лаборантом, а згодом старшим викладачем кафедри математики. "Вона була променем світла в нашому нелегкому повоєнному житті" — пригадує її безпосередня учениця **Галина Осипенко (Гаврик)**. Викладачем Олена Іванівна була прекрасним. Глибоке знання доручених їй штатних предметів — разом із попутним розумінням музики, живопису, літератури, балету — залишили незгладимий слід і любов до Олени Іванівни в душах усіх без винятку її студентів!"

Але, оскільки варшавський диплом доктора філософії в Радянському Союзі не визнавався, адміністрація педінституту постійно термосила її щодо підтвердження кваліфікації. А ще й до того ж місцеві злодії зухвало якось проникли до Оленої квартири та пограбували її. Сусіди ж — у відчайдушній, але невмілій спробі допомогти — спромоглися хіба що спричинити пожежу. Залишившись без квартири, Олена з рідними кілька місяців проводять під відкритим небом. Єдине, що втримує жінку від бажання накласти на себе руки, — це віра в Бога та відповідальність за хвору матір і улюбленого сина. Ночами, таємно вона приходить до священика, щоб разом помолитися і прийняти причастя.

Проте найстрашніше випробування долі ще очікує на неї попереду: через відверту лікарську помилку (коли замість наявного менінгіту йому діагностували черевний тиф) Сергійко у тяжких муках помирає в інфекційному диспансері. Три дні почорніла від горя мати провела в молитвах біля могили сина. А оскільки керівництво інституту не дозволило ховати Сергійка за християнським звичаєм, тому відспівували дитя таємно.

Страждання й туга переповнюють серце Олени Іванівни. Втрата єдиного сина, розлука з чоловіком та рештою рідні, про яких у повоєнному СРСР не дозволялося навіть і згадувати — все це вимотує чи не останні вже, здавалося, її сили. Та жінка розуміє: вона повинна реалізувати Господнє покликання, ту іскру таланту, яка дається далеко не всім. Тому Полонська без особливих сумнівів і коливань відгукується на слушну пропозицію директора Ленінградського інституту теоретичної астрономії **М.Ф. Субботіна**, який запропонував їй практичну допомогу в завершенні й захисті кандидатської дисертації. Адже відтепер перед Оленою Іванівною і справді-таки розкриваються не тільки перспективи масштабних досліджень руху комет, але й улюблена викладацька робота в Ленінградському педінституті імені М. Покровського!

Та невблаганна лиха доля готує, однак, новий підступний удар. У листопаді 1950 року під час чергової "сталінської чистки" її звільняють з роботи. А трохи згодом, коли Олена Іванівна вирішує провідати в Херсоні хвору матір і освятити могилу сина, її заарештовують.

...Й відтак — аж вісім довжелезних повних відчаю місяців у печально відомій Бутирській тюрмі. Близько дюжини слідчих то поодиночі, то групами проводили допити, щоб вибити з бідолашної невірливиці зізнання у шпигунстві та антирадянській діяльності. Але Олена Іванівна не здалася. Адже єдина провина її полягала хіба в тому, що любила Бога, людей і свою Батьківщину. І це зрозумів слідчий, який вів її справу упродовж останніх кількох місяців. Радянський офіцер-оперативник був переможений вірою тендітної

жінки, яка зуміла відстояти свої переконання там, де ламались міцні тілом (але не духом) чоловіки. Сила переконання Полонської була настільки вражаючою, що офіцер не лише домігся її повного виправдання і звільнення, але й сам став віруючим (в чому зізнався Олені Іванівні, проводжаючи її на поїзд).

Та все ж про роботу в Ленінграді після Бутирки не може, далєбі, бути й мови. Отож Полонська вимушено переїздить до Одеси, де у 1953—1956 роках викладає у місцевому педінституті фізику, математику й астрономію. Тут вона організовує міський астрономічний гурток, ну й, звісна річ, продовжує досліджувати улюблені комети — намагаючись, зокрема, розв'язати доволі вже застарілу, але від того не менш актуальну проблему щодо походження цих чудернацьких хвостатих провісниць. Тобто, де ж саме вони народжуються: чи безпосередньо в Сонячній системі, чи якраз, навпаки, є давніми протопланетними залишками? Задумана нею грандіозна робота потребує, відповідно, й неабияких за обсягом обчислень. А це можна здійснити хіба лише в добре обладнаному надсучасною виміральною апаратурою Інституті теоретичної астрономії. Тож із настанням у середині 1950-х "політичної відлиги" Олена Іванівна знову повертається у місто на Неві, де з успіхом опановує абсолютно нову для себе справу — складання програм для ЕОМ. Вона готує на перфокартах величезний масив відомостей про рух комет за останніх 400 років. І, зокрема, спираючись на власні методики та програми, Олена Іванівна розробляє безперервну числову теорію руху надзвичайно цікавої комети Вольфа за сторічний (1884—1984) період її спостережень.

У 1968 році **О.І. Казимирчак-Полонська** захищає докторську дисертацію на тему "Теорія руху короткоперіодичних комет і проблеми еволюції їхніх орбіт". Причому трохи пізніше саме за цю роботу Олені Іванівні було присуджено найвищу академічну премію імені Ф.О. Бредихіна. Загалом же з 1961 по 1984 рік вона опублікувала (зокрема, і в низці солідних зарубіжних видань) понад 70 наукових праць. А в жовтні 1978 року зі штаб-квартири Міжнародного центру малих планет надійшло "почесне посвідчення" про те, що її ім'ям названа мала планета №2006.

Незавдово до смерті **О.І. Казимирчак-Полонська** остаточно все ж таки наважується на прийняття постригу. Як черниця, матінка Олена безоплатно виконує велику перекладацьку роботу для Ленінградської духовної академії, читає лекції студентам різних духовних шкіл, працює над статтями про святого благовірного князя **Олександра Невського** та свого духовного наставника — видатного слов'янського богослова **Сергія Булгакова**.

Навіть втративши можливість бачити, а в останній рік і самотійно ходити, вона збирає общину Сергія Радонежського, допомагаючи лікарям, що створюють епархіальну лікарню Ксенії Блаженної для обслуговування самотніх та літніх людей.

Прощаючись із земним життям, вона замість звичного заповіту залишила усім нам свої останні слова: "**У молитві, як і в житті, людина повинна дерзати, зливаючи з крилатим гаслом: "Гайда чимвище — в самісіньку позанебесну височінь!"**"

Автор висловлює ширю повагу і вдячність співробітникам "Центру науково-технічної творчості учнівської молоді" при Управлінні ННІ освіти і науки Волинської облдержадміністрації та особисто п. **Останчук Світлані Олександрівні** — за надані йому цінні біографічні відомості з життя родини Полонських. ■

Едуард Щур,
журналіст